

■ COLUMNA

Sclaus da la societad e senza dretgs

RITA CATHOMAS-BEARTH*

«Quai ch’jau hai emprendi di en mia vita, hai jau emprendi dals animals», di Ruedi Hofer, naschì 1943. Rubà ord sia famiglia, ha el passentà sia uffanza en stallas, piazzà d’in pur a l’auter sco forza da lavur gratuita. Maiorens na saveva el anc strusch scriver e leger. Sia convivenza cun animals e sias abilitads d’agir cun quels al han gidà a dar in senn a sia vita. Cun ses chaun da catastofas ha el durant decennis salvà bleras personas sutterradas da terratrembels, bovas e lavinias.

Quella ed autras tristas ristorgias vegnan raquintadas en l’exposiziun «Emblidads da la ventira» en il Museum retic a Cuira. Tgi che visita mintgatant museums istorics, sa che quests na s’occupan betg pli mo cun relicts or da temps daditg passads. Quai ch’è succedi en il davos tschientaner sveglia grond interess, perquai ch’i pertutga blera gliעד. Bain saveva ins, tge che succedeva cun personas che na correspundevan betg a la norma. Ma tgi era encunter? «Nus manegiavan bain», ha ina veglia proveditura ditg ina giada a mai. Ed uschia pensava blera gliעד. Quai ch’ils Chinois fan oz cun ils Uigurs, fascheva nossa so-

cietad cun ils Jenics ed ils uffants e giuvenils surtut da la povra gliעד: reeducar a moda brutala quels ch’ins considerava sco «parleras» u vagants.

Tgi ch’era pover e n’apartegneva betg a la societad burgaisa dal vitg, stueva temair sancziuns. Engular ina chaussetta, dir ina pitschna manzegna, baiver, e gia eras ti qualificatg. Povradad vegniva mess a pèr cun decadenza morala. Ins laschava sentir ils povers ch’els eran povers. Giuvnas nubilas vegnivan privadas da lur uffants, avant ch’ellas avevan insumma chaschun d’als vesair. Ellas valevan sco personas immoralas e perquai senza dretgs.

Ina tala exposiziun ans avra ils egl. Ella mussa, tge enfiern ch’ils uffants e giuvenils internads en chasas d’uffants, da correcziun e famiglias da tgira han fatg

tras. Ch’educaturas ed educaturals als maltractavan, abusavan sexualmain ed als spreuschavan. Paucs raquintan da lur tristas sorts. Blers taschan per betg rumper si plajas u zuppan lur dolurs ord spir turpetg. Sche ti has udi l’entira uffanza: «ti na sas nagut, ti na vegns nagut, ti es tuppa, ti es ina schlunzra», co vuls ti chattar confidenza en tatezza?

Co tracta in museum, che visualisescha normalmain las chaussas, in tal tema? Cun chartun. L’entira exposiziun è fatga or da chartun: locals, mobiglias, bigls, iseglia, vaschella. Ina lavur d’artisanadi che fa impressiun. Il chartun regorda ch’ins na po betg construir la realitad, ch’ins la sa mo s’imaginar. Impurtants documents èn svanids. Restà è anc in taglier da fier cun cuntè e tschadun che Ruedi Hofer aveva tegnì en salv. La regenza grischuna n’è betg mo s’exculpada, ella ha er pussibilità questa exposiziun finanzialmain. Jau hai bandunà il museum consternada e cun la dumonda: per quals da noss cumportaments ston generaziuns futuras forsa er s’excular in di?

*Rita Cathomas-Bearth è presidenta da la Fundaziun dal Museum Retic a Cuira.